

ข้อมูลชุมชนบ้านหนองเยาะ ตำบลตาคง อำเภอสงขะ จังหวัดสุรินทร์

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ป่าหนองเยาะมีหมู่บ้านรอบป่าทั้งหมด 7 หมู่บ้าน 2 ตำบล ได้แก่ บ้านขนุนสร้างพอก บ้านหนองคู บ้านพรหมสะอาด ตำบลพระแก้ว และบ้านเถิง บ้านกะปู้ บ้านหนองเยาะ บ้านโคกชัย ตำบลตาคง สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชน มีทั้งชุมชนดั้งเดิมและชุมชนตั้งใหม่ ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อ.บัวเขต จ.สุรินทร์ เนื่องจากโรคระบาด ความต้องการขยายพื้นที่ทำกิน และการย้ายถิ่นมารับจ้างแรงงานช่วงสัมปทานตัดไม้หอมรถไฟ ลักษณะที่ตั้งชุมชน และที่ทำกินเป็นระลอกคลื่น ดินเป็นดินร่วนปนทราย อาชีพของชาวบ้าน คือ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง จากการย้ายเข้ามาอยู่ของคนจากต่างถิ่น ทำให้ชุมชนหนองเยาะเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เห็นได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารกันภายในชุมชน มี 3 ภาษา คือ เขมร ลาว ส่วย ความแตกต่างเหล่านี้ไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ถึงความแตกต่างของชาติพันธุ์ เนื่องจากมีวัฒนธรรมทางความเชื่อ ประเพณีที่คล้ายคลึงกัน ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น วัฒนธรรมการดำรงชีพ การหาเลี้ยงครอบครัวของคนในชุมชนหนองเยาะทั้งหมด ขึ้นอยู่ในความอุดมสมบูรณ์ของป่าหนองเยาะ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายและสมบูรณ์ของป่าหนองเยาะ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการก่อตัวของชุมชนหนองเยาะ และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการปลูกสร้างบ้านเรือน และการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน การประกอบอาชีพ มีความเป็นอยู่แบบพหุมีพอกิน พึ่งพาอาศัยป่าเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีพ ทอดถ้อยความหวงแหนซึ่งทรัพยากรสู่ลูกหลาน เพื่อให้คงอยู่และเป็นอยู่ชั่วอู่หน้าของคนในชุมชน

บ้านกะปู้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลตาคง อำเภอสงขะ จังหวัดสุรินทร์ สาเหตุการตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านกะปู้ เพราะมีหนองน้ำชื่อหนองน้ำกะปู้ อดีตหมู่บ้านแห่งนี้ขึ้นกับ ตำบลสะเดา อำเภอบัวเขต ต่อมาแยกเป็น ตำบลพระแก้ว และตำบลตาคง ในปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจาก จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด อาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำไร่อ้อย วัฒนธรรมทางภาษา มี 3 ภาษา คือ ภาษาอีสาน ภาษาเขมร และภาษากวย ใช้สื่อสารกันในหมู่บ้าน

บ้านหนองคู ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลพระแก้ว อำเภอสงขะ จังหวัดสุรินทร์ มีการก่อตั้งหมู่บ้านมานานกว่า 50 ปี ราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจาก อำเภอสรีขระภูมิ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ มีภาษาพูด 3 ภาษา คือ ภาษาไทยอีสาน (ลาว) ภาษาเขมร และภาษากวย มีนายนิต เสมอดี เป็นคนแรกที่มาตั้งบ้านหนองคู มีสาเหตุมาจากที่ทำกินไม่พอ อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ การทำเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่อ้อย เป็นต้น

บ้านเถิง ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลตาคง อำเภอสงขะ จังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีวัฒนธรรมทางภาษา 2 ภาษา คือ ภาษาอีสาน (ลาว) และ ภาษาเขมร ที่ใช้สื่อสารกันในชุมชน

บ้านขนุน - สร้างพอก ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลพระแก้ว อำเภอสงขะ จังหวัดสุรินทร์ สาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ขนุน-สร้างพอก” เพราะคนแรกที่ย้ายมาอยู่ปลูกบ้านอยู่ที่ต้นขนุน ส่วนคำว่า “สร้าง พอก” เป็นภาษาลาว มาจากสองคำ คือ “สร้าง” หมายถึงบ่อน้ำ และ “พอก” หมายถึง ต้นพอก เดิมใกล้ ๆ หมู่บ้านมีบ่อน้ำและต้นพอก อยู่ใกล้กัน ราษฎรส่วนใหญ่ย้ายมาจาก อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอกาบเชิง อำเภอปรางค์กู่ และ อำเภอศรีขระภูมิ ชาวบ้านมีวัฒนธรรมทางภาษา 3 ภาษา คือ ภาษาเขมร ภาษาอีสาน และ ภาษา กวย ที่ใช้สื่อสารกันในชุมชน

2. ข้อมูลกายภาพ/บริบทพื้นที่

ในอดีตชาวบ้านชุมชนรอบป่าหนองเยาะบางส่วนเป็นคนต่างถิ่น ที่ย้ายเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานใหม่ เช่น บุรีรัมย์, ศรีสะเกษ, อำเภอบัวเขต จ.สุรินทร์ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้ามาแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ เนื่องจากที่ทำกินเดิมมีไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัว อีกทั้งสภาพพื้นที่รอบป่าหนองเยาะในอดีตมีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา เนื่องจากสภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้หนาแน่น และมีสัตว์ป่าหลากหลายชนิดอาศัยอยู่ เช่น เก้ง กวาง กระต่าย ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ในการดำรงชีพ ต่อมาชุมชนได้ขยายตัวมากขึ้น มีการแบ่งเขตการปกครอง โดยแยกออกเป็นหมู่บ้าน เช่น บ้านโคกชัย แยกมาจากบ้านเถลิง บ้านสว่างพอก แยกมาจากบ้านกระสัง เป็นต้น

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจะตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มและมีเนินรอบๆหมู่บ้าน ที่มีสภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการทำเกษตร มีแหล่งน้ำอุปโภค บริโภคตลอดปี ทั้งนี้การตั้งชื่อหมู่บ้านบางแห่งจะตั้งตามสภาพพื้นที่นั้นๆ เช่น บ้านสว่างพอก คำว่า สว่าง หมายถึง “บ่อน้ำ” และคำว่า “พอก” หมายถึง ต้นพอกหรือ บ้านโคกชัย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่เคยเป็นสนามรบ และรบชนะข้าศึก จึงตั้งชื่อว่า “โคกชัย” เป็นต้น

3. ข้อมูลประชากร

ยังไม่มีข้อมูล

4. การศึกษา/ศาสนา

มีโรงเรียนบ้านเถลิง ระดับชั้นมัธยมศึกษา

นับถือศาสนาพุทธ

5. สุขภาพ/สาธารณสุข/โรค

ถนนเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง เทศคอนกรีต มีระบบน้ำประปาตามหมู่บ้าน

6. อาชีพ รายได้ ภาวะหนี้สิน

อาชีพหลักของชุมชน คือ การทำนา ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ทำนาข้าวเจ้าและมีพื้นที่ส่วนน้อยกันไว้ทำนาข้าวเหนียว เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนส่วนมากกินข้าวเจ้า นอกจากนี้ชาวบ้านยังทำไร่เป็นอาชีพเสริม เช่น ไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง ในช่วงหลังปี 2504 เป็นต้นมา แต่ปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่การทำไร่อ้อยและเริ่มมีการปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนได้อพยพแรงงานเข้ากรุงเทพฯ เพื่อขายแรงงานและทำอาชีพค้าขาย เช่น ขายถั่วลิสงต้ม ขายไก่ย่าง-ส้มตำ ทำงานก่อสร้าง และอาชีพรับจ้างทั่วไป ได้ขยายตัวมากขึ้น สาเหตุเนื่องจากการทำมาหากินในหมู่บ้านแบบดั้งเดิมไม่พออยู่พอกิน อีกทั้งฐานทรัพยากรที่เคยมั่นคงในอดีตได้ร่อยหรอลงเรื่อยๆ เช่น ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย พื้นที่ทำกินถูกปลูกทับด้วยไม้ยูคาลิปตัสของอป. เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งเรื่องอาชีพและวิถีชีวิตของชุมชน ดังกล่าว

7. วัฒนธรรม/ความเชื่อ

เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนจึงมีลักษณะที่หลากหลาย โดยคนลาวจะมีวิถีชีวิตที่ถือตาม “ฮีดลีสอง” เพราะเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่ดั้งเดิมทำให้ชาวบ้านมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม และมีความสามัคคีกันระหว่างครอบครัว หมู่บ้าน ส่วนชาวกวยจะมีพิธีแกลมอเป็นที่พึ่งทางใจยามเกิดวิกฤต โดยเฉพาะเมื่อยามเจ็บป่วย หรือเกิดความขัดแย้งในสังคม สำหรับชาวเขมรจะมีพิธีแซนโดนตา เป็นพิธีเช่นสรวงบูชาบรรพบุรุษที่ลูกหลานทุกคนจะต้องกลับมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน พิธีนี้จัดในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 นอกจากนี้ยังมีพิธีมะมวด ของชาวเขมร เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่สิงสู่อยู่ในร่างกายของคนป่วย

ประเพณีตาม “ฮีดลีสอง” ของชุมชนลาวที่ยังเป็นประเพณีถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

-เดือนกุมภาพันธ์ หรือ บุญเดือนสาม ได้แก่ บุญข้าวจี หรือบุญกองข้าว ประกอบกับพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษ

-เดือนมีนาคม หรือ บุญเดือนสี่ ได้แก่ บุญเวศ

-เดือนเมษายน หรือ บุญเดือนห้า ได้แก่ บุญสงกรานต์

-เดือนพฤษภาคม หรือ บุญเดือนหก ได้แก่ บุญบั้งไฟ ประกอบกับ พิธีกรรมเช่นบรรพบุรุษ

-เดือนกรกฎาคม หรือ บุญเดือนแปด ได้แก่ บุญเข้าพรรษา ประกอบกับ พิธีกรรมที่ผีบรรพบุรุษมารวมกัน

-เดือนตุลาคม หรือ บุญเดือนสิบเอ็ด ได้แก่ บุญออกพรรษา และบุญข้าวสารท หรือ บุญเข้าใหม่ ประกอบกับ และพิธีกรรมที่ผีบรรพบุรุษมารวมกัน

-เดือนพฤศจิกายน หรือ บุญเดือนสิบสอง ได้แก่ บุญกฐิน

สำหรับพิธีกรรมที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเมื่อเกิดวิกฤต หรือ เจ็บไข้ได้ป่วย ทั้ง 3 ชาติพันธุ์มีพิธีกรรมที่ใช้บำบัดรักษา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เมื่อยามเกิดวิกฤต หรือเจ็บป่วยที่คล้ายคลึงกัน แต่เรียกชื่อพิธีกรรมไม่เหมือนกัน ชาวลาวเรียกว่า “ลงช่วง” หรือ “ผีฟ้า” ชาวเขมรเรียกว่า “มะมวด” ชาวกวยเรียกว่า “แกลมอ”

8. กลุ่ม/องค์กร

กลุ่มชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ ฯ

9. ประชาณัฐ/ผู้รู้ชุมชน

ยังไม่มีข้อมูล

10. การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)

10.1 การพึ่งพิงทรัพยากร

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนหนองเยาะของ หมู่บ้านรอบป่า ระยะทางการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ห่างจากหมู่บ้านมากที่สุด 1.5 กิโลเมตร ระยะทางการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าใกล้ที่สุด 0.15 กิโลเมตร การเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์ ดังนี้

(1) เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ชาวบ้านเก็บหาและใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ ชนิดผักป่า เช่น ผักเม็ก กระโดน กระเจียว อีลือก สะเดา ต้นบุก กระทือ ข่าตง เป็นต้น ชนิดของป่าอื่นๆ เช่น เห็ดชนิดต่างๆ มันชนิดต่างๆ หน่อไม้ หวาย ไช้ผดแดง เป็นต้น และผลไม้ป่าชนิดต่างๆ

(2) เพื่อเป็นแหล่งยาสมุนไพร เป็นลักษณะการเก็บหามาใช้สอยกันเองภายในชุมชน โดยมีผู้รู้หรือหมอพื้นบ้านเป็นคนเก็บตัวยามารักษาผู้ป่วย

(3) เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ไม้ก่อสร้าง ไม้พิน และไม้เผาถ่าน ชนิดไม้ที่นิยมนำมาเป็นพิน ได้แก่ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้เต้ ไม้กระถินรงค์ ไม้มะม่วง ไม้จระบง ไม้ประดู่ ไม้ตะแบก ไม้แดง ไม้สะเดา เป็นต้น ซึ่งไม้พินเป็นการนำไปใช้สอยภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนถ่านใช้สอยในบางครัวเรือน และบางครั้งก็นำไปขายเป็นรายได้เสริม

(4) เพื่อเป็นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงในป่าชุมชนหนองเยาะ ได้แก่ วัว และควาย ซึ่งเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้สัตว์เลี้ยงหากินเอง

10.2 พัฒนาการในการจัดการป่าของชุมชน

ความเป็นมาของป่าชุมชนหนองเยาะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ป่าหนองเยาะในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2522) ช่วงที่ 2 ช่วงการปลูกสร้างสวนป่ายูคาลิปตัส โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (พ.ศ. 2522 - 2531) ช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้ง เนื่องจาก ผลกระทบจากสวนป่ายูคาลิปตัสปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน (พ.ศ. 2532 - 2539) และ ช่วงที่ 4 เป็นช่วงของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า โดยชุมชนรอบป่าชุมชนหนองเยาะ (พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน) ในแต่ละช่วงมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 ป่าหนองเยาะในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2522)

ป่าหนองเยาะในอดีตเป็นป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด มีต้นสนสองใบ (ป่าสนพื้นราบ) เป็นองค์ประกอบของชนิดไม้ในป่า นอกจากนั้นชุมชนยังได้พึ่งพาและใช้ประโยชน์จากการหาอาหารและผลผลิตจากป่าเพื่อยังชีพ เป็นแหล่งไม้ใช้สอย ต่อมาจึงเริ่มมีการทำการเกษตร เช่น ปลูกปอ และมันสำปะหลัง และถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2511 โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด 90,312 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลตาตง ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

ช่วงที่ 2 การปลูกสร้างสวนป่ายูคาลิปตัส (พ.ศ. 2522 - 2531)

การเข้ามาของสวนป่าหนองเยาะ

สวนป่าหนองเยาะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เป็นสวนป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2522 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการปลูกสร้างสวนป่าในระบบหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งสภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการปลูกสร้างสวนป่า คือ สภาพดินเป็นดินทราย สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำชุ่มในฤดูฝน มีอาณาบริเวณติดเขตป่าสงวนแห่งชาติ 2 แห่ง ที่ติดต่อกัน คือ ป่าสงวนแห่งชาติฝั่งซ้ายห้วยสำราญ อยู่ในเขตตำบลตาตง และป่าสงวนแห่งชาติฝั่งขวาห้วยเสน อยู่ในเขตตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ติดถนนสายโชคชัย-เดชอุดม หลักกิโลเมตรที่ 202

การปลูกยูคาลิปตัสได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ป่าหนองเยาะหลายด้าน ได้แก่ การปลูกทับที่ทำกินของชาวบ้านบางส่วน ทำให้ชาวบ้านไร้ที่ดินทำกิน การถางไม้ธรรมชาติและการเข้ายึดพื้นที่ของชาวบ้านที่เคยใช้ประโยชน์ ส่งผลต่อให้ชุมชนขาดแหล่งไม้ใช้สอย ของป่า พื้นที่เลี้ยงสัตว์ สถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ แหล่งยาสมุนไพร ตลอดจนในช่วงฤดูฝนการปลูกยูคาลิปตัสได้ส่งผลกระทบต่อการชะล้างพังทลายของหน้าดิน เนื่องจากไม่มีพืชคลุมดิน ทำให้ทรายไหลทับที่นาของชาวบ้าน ที่มีพื้นที่ทำ

กินติดกับสวนป่า นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการลดปริมาณลงของจำนวนสัตว์ป่า แมลง และของป่าจำพวก เห็ด เป็นต้น ซึ่งในขณะนั้นมีทั้งชาวบ้านที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย กลุ่มที่เห็นด้วยเป็นกลุ่มใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการเป็นลูกจ้างของสวนป่า ส่วนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย เจ้าหน้าที่ สวนป่าได้ทำการข่มขู่ว่าจะจับกุมดำเนินคดีขอหาบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ประกอบกับการไม่รู้รายละเอียดของการดำเนินโครงการของชาวบ้าน ทำให้ ออป. สามารถดำเนินโครงการปลูกสร้างสวนป่าได้ในปี 2522-2525 รวมพื้นที่ทั้งหมด 3 แปลง เนื้อที่ 1,527 ไร่ ยูคาลิปตัส พื้นที่ 1,281 ไร่ กระจินณรงค์ พื้นที่ 240 ไร่ และเลียน พื้นที่ 6 ไร่

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2529 - 2531 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มีแผนการขยายแปลงปลูกยูคาลิปตัสเพิ่มเติมอีก 5,000 ไร่ แต่ถูกชาวบ้านคัดค้าน โดยในช่วงปลายปี พ.ศ. 2529 เริ่มมีความตึงเครียดระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่สวนป่า ประเด็นความขัดแย้งหลัก คือ ประเด็นการรุกป่าที่ทำกินของชาวบ้าน การดำเนินการดังกล่าวจึงได้ยุติลง

ช่วงที่ 3 ช่วงที่เกิดความขัดแย้ง เนื่องจาก ผลกระทบจากสวนป่ายูคาลิปตัสปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน จนเกิดการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชุมชน (พ.ศ. 2532 - 2539)

ช่วงนี้ผลกระทบจากการปลูกยูคาลิปตัสเริ่มเห็นชัดเจน และได้ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยผลกระทบ ที่เกิดขึ้นสามารถสรุปและจำแนกได้ดังนี้

- (1) ดิน เมื่อปลูกยูคาลิปตัส 3 ปี ขึ้นไป จะทำให้สภาพดินเสื่อมสภาพ โดยเฉพาะบริเวณโคนต้นยูคาลิปตัส สภาพดินจะมีลักษณะเป็นสีขาว อัดตัวกันแน่น ขาดแร่ธาตุอาหาร ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ใกล้เคียงลดลงกว่าเดิม
- (2) น้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติและระดับน้ำใต้ดินลดลงเมื่อปลูกยูคาลิปตัส ทำให้แหล่งน้ำที่ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ เช่น อุบโคก บริโคก และเลี้ยงสัตว์ ไม่เพียงพอในฤดูแล้ง
- (3) ทำเลเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านเคยใช้พื้นที่ป่าหนองเยาะในการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เมื่อ ออป.เข้ามาดำเนินการปลูกยูคาลิปตัส ส่งผลให้สัตว์เลี้ยงขาดแหล่งอาหาร เนื่องจากหญ้าที่เคยอุดมสมบูรณ์มีปริมาณลดลง ตลอดทั้ง สิทธิในการใช้ประโยชน์ของชาวบ้านถูกริดรอน
- (4) แหล่งอาหาร ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์จากป่าหนองเยาะเป็นแหล่งอาหารเพื่อการดำรงชีพ เช่น เห็ด สัตว์ป่าขนาดเล็ก ผักป่านานาชนิด เมื่อมีการปลูกยูคาลิปตัสซึ่งต้องมีการเตรียมแปลงปลูกโดยวิธีการตัดไม้ธรรมชาติ ทำร่องปลูกเป็นแถวเป็นแนว ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารของชาวบ้าน อาหารป่าบางชนิดจะสูญหายไป และบางชนิดมีปริมาณลดลง
- (5) แหล่งไม้ใช้สอย ชุมชนป่าหนองเยาะเคยใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ เช่น ทำฟืน เผาถ่าน ใช้เป็นองค์ประกอบในการก่อสร้าง หรือซ่อมแซมบ้านเรือน เมื่อปลูกยูคาลิปตัส ต้นไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์มีปริมาณลดลง อีกทั้งสิทธิในการใช้ประโยชน์ของชาวบ้านก็หมดไปด้วย
- (6) วิถีชีวิตชุมชน ชาวบ้านต้องอพยพแรงงานไปทำงานที่กรุงเทพฯ โดยยึดอาชีพขาย ถั่วลิสงต้ม ขายแรงงาน ก่อสร้าง ฯลฯ ซึ่งในอดีตไม่เคยปรากฏลักษณะเช่นนี้มาก่อน เนื่องจากในอดีตชุมชนรอบป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากภายนอกชุมชน มีความสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชนในลักษณะ “การหา กินพอเลี้ยงชีพ” ไม่ได้ทำเพื่อค้าขาย จนกระทั่งกระแสการปลูกพืชเศรษฐกิจได้ขยายตัวเข้าสู่ชุมชน โดยนโยบายและกลไกของรัฐ มีการปลูกสร้างสวนป่ายูคาลิปตัส ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิตชุมชน การปรับเปลี่ยนแนวคิด และการล่มสลายของชุมชน ที่ส่งผลมาจากนโยบายการสร้างสวนป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกทับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ ระบบการผลิตทางเกษตรของชุมชนสูญเสียบไป

หลังจากนั้นภายในชุมชนเริ่มมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากยุคาลิปตัส ในการเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงปัญหาความเดือดร้อน ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จนถึงศาลากลาง จังหวัด แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ กระทั่ง พ.ศ. 2532 ชาวบ้านรอบ ๆ สวนป่าหนองเยาะ ได้จัดตั้งเป็นคณะกรรมการ ชาวบ้านอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าหนองเยาะ และร่วมกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากยุคาลิปตัสในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ อีก 8 จังหวัดภาคอีสาน เป็นเครือข่ายชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากยุคาลิปตัส 8 จังหวัดภาคอีสาน เพื่อรวมตัวกัน ต่อสู้และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา สถานการณ์ในขณะนั้น นับได้ว่าผลกระทบจากยุคาลิปตัสได้ขยายผล ยกระดับจากปัญหาของชุมชนท้องถิ่น เป็นปัญหาระดับนโยบายการพัฒนาประเทศ และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการยื่นข้อเรียกร้องต่อ ผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมประจำรัฐสภา และนายกรัฐมนตรี แต่ปัญหายังไม่สามารถหาข้อยุติได้ จนกระทั่งในช่วงปลายปี พ.ศ. 2539 กลุ่มชาวบ้านได้ เข้าร่วมชุมนุมเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหากับสมัชชาคนจน รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้มีมติคณะรัฐมนตรีให้ ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ช่วงที่ 4 การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าในรูปแบบป่าชุมชน (พ.ศ.2540 - ปัจจุบัน)

หลังจากการชุมนุมร่วมกับสมัชชาคนจนแล้ว ได้รับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2540 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบการแก้ไขปัญหาสวนป่าหนองเยาะ ดังนี้

1. ให้ยกเลิกการทำสวนป่าและให้มีการปลูกฟื้นฟูป่าธรรมชาติโดยกรมป่าไม้หาเงินจากภาคเอกชน มาสนับสนุน ไร่ละ 3,000 บาท โดยไม่มีเงื่อนไขผูกพัน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายให้เป็นโครงการ นำร่องเพียงโครงการเดียวซึ่งกรมป่าไม้จะหาเงินให้ภายในเดือน เมษายน 2540 ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งจะจ่าย ให้ภายในปี 2540 โดย ราษฎรและทางราชการจะต้องทำแผนการฟื้นฟูป่าร่วมกันให้เป็นรูปธรรม รวมตลอด จนถึง การดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ นำเรื่องเสนอคณะกรรมการอุตสาหกรรมป่าไม้ในคราวประชุมเดือน กุมภาพันธ์ 2540 แล้วลงความเห็นให้ส่งมอบที่ดินสวนป่า และสำนักงานสวนป่า ให้กรมป่าไม้ นำไป ดำเนินการ

หลังจากนั้นได้แต่งตั้งคณะกรรมการหลายคณะ เพื่อฟื้นฟูป่าชุมชน และชุมชนมีการประสานงาน กับองค์กรแนวร่วมหลายหน่วยงาน อาทิ สมัชชาคนจน มูลนิธิชุมชนอีสาน (ECA) สำนักงานป่าไม้เขต อุบลราชธานี และศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFT) นับว่าช่วงนี้ การอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ของภาคประชาชน ได้พัฒนาต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มในชุมชนเป็นองค์กร การรวมองค์กรเป็น เครือข่ายตั้งแต่ เครือข่ายระดับตำบล จนถึงเครือข่ายภาค ในช่วงนี้ เป็นการพัฒนาการเคลื่อนไหวเป็นการ ประสานงานข้ามเครือข่าย เป็นขบวนการภาคประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน

แม้ว่าปัจจุบันงบประมาณในการฟื้นฟูป่าชุมชนหนองเยาะยังไม่สามารถเบิกจ่ายได้ เนื่องจากติด เงื่อนไขตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ ปี พ.ศ. 2535 แต่ในชุมชนก็ได้มีการจัด กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดงานป่าเอ็นวีญ่แผ่นดิน งานมหกรรมฟื้นฟู ป่าภาคประชาชน การศึกษาดูงานเรือนเพาะชำกล้าไม้ และการวางแผนกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูป่าชุมชน เป็นต้น

10.3 รูปแบบการจัดการป่าและแผนกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการป่า

คณะกรรมการป่าชุมชนหนองเยาะ ได้ร่วมกับชาวบ้านในการวางแผนการจัดการป่า และการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนรอบป่า โดยมีแผนงานหลักด้านต่าง ๆ ดังนี้

- (1) แผนการส่งเสริมความรู้ชุมชน ได้แก่ การประชุมรณรงค์แต่ละหมู่บ้าน อบรมการจัดการป่า
- (2) แผนพัฒนาอาชีพ ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มโรงสีชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มผลิตเหล้าพื้นบ้าน และกลุ่มปศุสัตว์
- (3) แผนการฟื้นฟูป่าชุมชน ได้แก่ การปรับพื้นที่ ปลูกป่าเสริม ทำแนวกันไฟ แนวเขตป่า บำรุงป่าชุมชน การเฝ้าระวังไฟป่า การพัฒนากฎระเบียบในการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่า
- (4) แผนงานศึกษาการจัดการป่าเพื่อรณรงค์และเผยแพร่ต่อสาธารณะ ได้แก่ การจัดทำสื่อ การศึกษาวิจัยการจัดการทรัพยากร การจัดเวทีวิชาการ
- (5) แผนการพัฒนาศูนย์ประสานงาน ได้แก่ การพัฒนาบุคลากร และการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงาน

ในช่วงที่ชุมชนได้จัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน ผลจากการดำเนินการจัดการฟื้นฟูป่าของชาวบ้าน ในช่วงปี 2540 - ปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าหนองเยาะ ไม่ว่าจะเป็นจำนวนชนิดไม้ที่เพิ่มขึ้น ความหนาแน่นของต้นไม้และขนาดของต้นไม้ ซึ่งถือว่าเป็นตัวชี้วัดสำคัญ ถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากผลการสำรวจและประเมินทรัพยากรป่าไม้ในป่าหนองเยาะ โดยวิธีวางแปลงสุ่มตัวอย่างต้นไม้และลูกไม้จำนวน 20 แปลงตัวอย่างในพื้นที่ จำแนกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ป่าสมบูรณ์ พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และพื้นที่ป่าฟื้นตัว